

Kluczowe elementy dziedzictwa niematerialnego w obiekcie Białowieża Forest

Dr Ewa M. Boryczka
Instytut Gospodarki Przestrzennej
Katedra Gospodarki Regionalnej i Środowiska
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

WYDZIAŁ
EKONOMICZNO-SOCJOLOGICZNY
Uniwersytet Łódzki

Instytut Ochrony Środowiska
4.07.2023 r.
Warszawa

Konwencja UNESCO z 1972 r.
Konwencja UNESCO z 2003 r.

Dziedzictwo
przyrodnicze
(naturalne)

Pomniki przyrody, miejsca i
strefy o wyjątkowej wartości
przyrodniczej podlegające
ochronie prawnej.

Dziedzictwo kulturowe
materialne

Dziedzictwo kulturowe
niematerialne
(„ulotne” dziedzictwo)

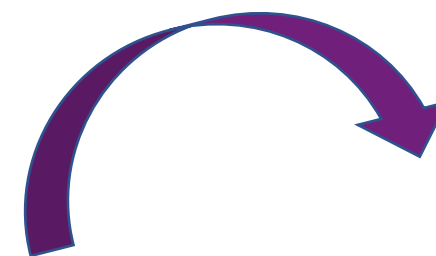
„Dziedzictwo kulturowe przyczynia się do zrównoważonego rozwoju poprzez łączenie nowoczesności i tradycji oraz poprzez twórcze łączenie spuścizny przeszłości z innowacyjnymi pomysłami mającymi na celu kształtowanie przyszłości.”

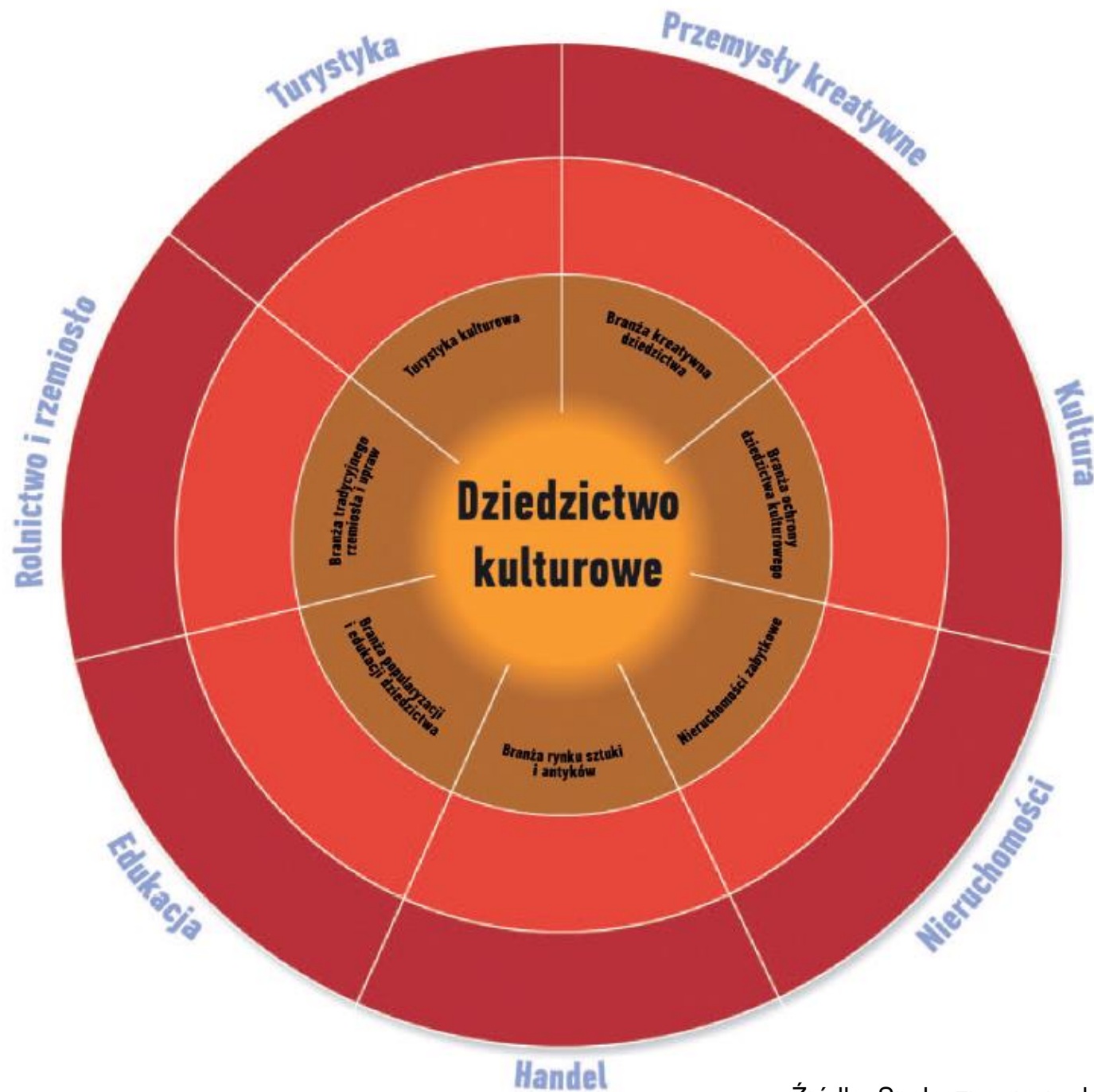

Dziedzictwo niematerialne

1. **Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik dziedzictwa niematerialnego** (m.in.: legendy, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przedmowy, lamenty pogrzebowe);
2. **Sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne** (m.in. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
3. **Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne** (zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, zwyczaje odpustowe i pielgrzymi, gry i zabawy folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, np. sposoby składania życzeń);
4. **Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata** (tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie, meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia itp.);
5. **Umiejętności związane z rzemiosłem i zawodami tradycyjnymi** (m.in. rękodzieło, stolarstwo, ciesielstwo, bednarstwo, garbarstwo, garncarstwo, bartnictwo, smolarstwo, osocznictwo, itp.);

Jest zawsze obecne i jest częścią codziennego życia lokalnej społeczności.

Dziedzictwo kulturowe postrzegane w kategoriach „zagrożonego elementu miasta”, a nie zasobu i jego potencjału rozwojowego.

Dziedzictwo niematerialne – cele i założenia badawcze

Główne cele badawcze:

1. Identyfikacja kluczowych elementów dziedzictwa niematerialnego obiektu Białowieża Forest i jego otoczenia,
2. Charakterystyka obszaru Białowieża Forest i jego otoczenia w kontekście tożsamości,

Źródła danych i wykorzystane metody badawcze:

- Studia literaturowe,
- Desk i web research,
- Badanie ankietowe (ankieta online) – 45% grupy 31 kół gospodyń wiejskich,
- Wywiady pogłębione z przedstawicielami lokalnego środowiska,
- Badania terenowe.

Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

Lp.	Rodzaje występującego w obszarze dziedzictwa niematerialnego	Udział odpowiedzi respondentów
1	Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik dziedzictwa niematerialnego (m.in.: legendy, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przedmowy, lamenty pogrzebowe)	76,9%
2	Sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (m.in. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne)	38,5%
3	Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne (zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, zwyczaje odpustowe i pielgrzymi, gry i zabawy folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, np. sposoby składania życzeń)	92,3%
4	Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata (tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie, meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia itp.)	46,2%
5	Umiejętności związane z rzemiosłem i zawodami tradycyjnymi (m.in. rękodzieło, stolarstwo, ciesielstwo, bednarstwo, garbarstwo, garncarstwo, bartnictwo, smolarstwo, osocznictwo, itp.)	61,5%

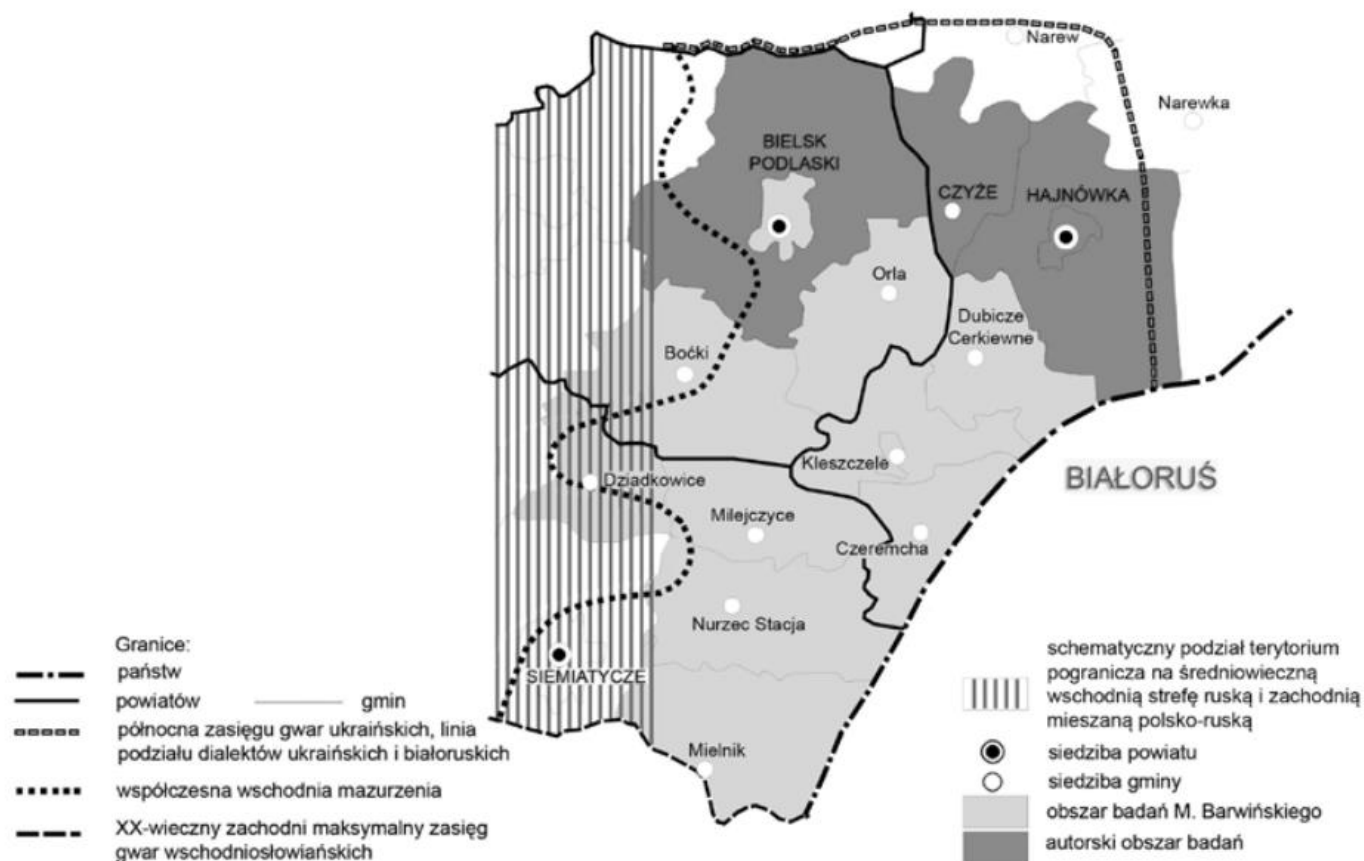
Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

1. Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik dziedzictwa niematerialnego

(m.in.: legendy, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przedmowy, lamenty pogrzebowe); (76,9%)

- Dialekty ukraińskie i białoruskie;
- Uroczyska i ich nazwy;
- „Tutejszy” vs. „obcy”.

Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

2. Sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (m.in. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne); (38,5%)

Bogactwo pieśni o charakterze:

- **wyznaniowym**, które towarzyszą głównym świętom religii chrześcijańskiej (m.in. kolędy, pieśni wielkanocne, itp.)
- **obrzędowym**, które towarzyszą obrzędom ludowym (m.in. wydarzenia okolicznościowe, praca, ślub i wesele, pogrzeb, narodziny, itp.)
- **obrzędowym**, które związane są z rokiem obrzędowym, który podporządkowany jest przyrodzie (m.in. siew, żniwa, powitanie wiosny, zapusty, itp.)

W regionie Puszczy Białowieskiej działa liczne grono zespołów folklorystycznych i folkowych.

Bogate tradycje organizowania koncertów i wydarzeń podtrzymujących tradycję ludowych pieśni i ludowej muzyki, w tym związanych z lasem, przyrodą i tutejszą historią, a przede wszystkim pieśni obrzędowych związanych z rokiem obrzędowym.

Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

3. **Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne** (zwyczaje, rytuały i obrzędy roczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, zwyczaje odpustowe i pielgrzymi, gry i zabawy folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, np. sposoby składania życzeń); (92,3%)

Bogate tradycje kulinarne Puszczy Białowieskiej i otoczenia **łączą tradycje kuchni polskiej, białoruskiej i ukraińskiej.**

Tradycje kulinarne te są wciąż żywe i silnie utrwalone. Popularne, choć wynikające z wielowiekowej trudnej sytuacji mieszkańców tego obszaru, cieszą się dużym uznaniem proste, pożywne potrawy na bazie ziemniaków i tłuszczu.

Najbardziej typowe i znane lokalne produkty kulinarne regionu Puszczy Białowieskiej: **Marcinek, Kisiel owsiany, babka ziemniaczana, kiszka ziemniaczana, korowaj, Kartacze, Lipiec białowieski, Busłowe łapy, Kumpiak.**

Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

3. Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne

Niezwykłe bogactwo obrzędów i zwyczajów, obchodzonych w cyklu rocznym.

Wśród świąt, wydarzeń, prac polowych z roku obrzędowego, z którymi związane są charakterystyczne zwyczaje i obrzędy w obszarze Puszczy Białowieskiej i jej otoczenia, jako lokalne i charakterystyczne dla tego regionu wskazywane są:

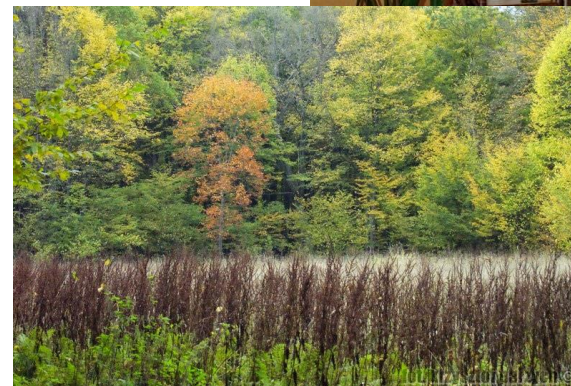
- Kolędowanie,
- Wigilia św. Jana/ Noc Kupały (23 czerwca/7 lipca),
- Niedziela przewodnia,
- Korowód weselny i weselny korowaj,
- Zakończenie żniw,
- Obchodzenie pól z królewną,
- Chodzenie z Konopielką,
- Zapusty,
- Odwietki.

Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

4. Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata (tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie, meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia itp.); (46,2%)

- Rytm życia mieszkańców wyznaczają naturalne rytmy przyrody – pory roku.
- „Święte kąty” z ikonami.
- Puszcza Białowieska pełna jest miejsc mocy i uroczysk.
- Ludowe leczenie.
- Tradycyjne ziołolecznictwo.
- Inne ciekawostki.

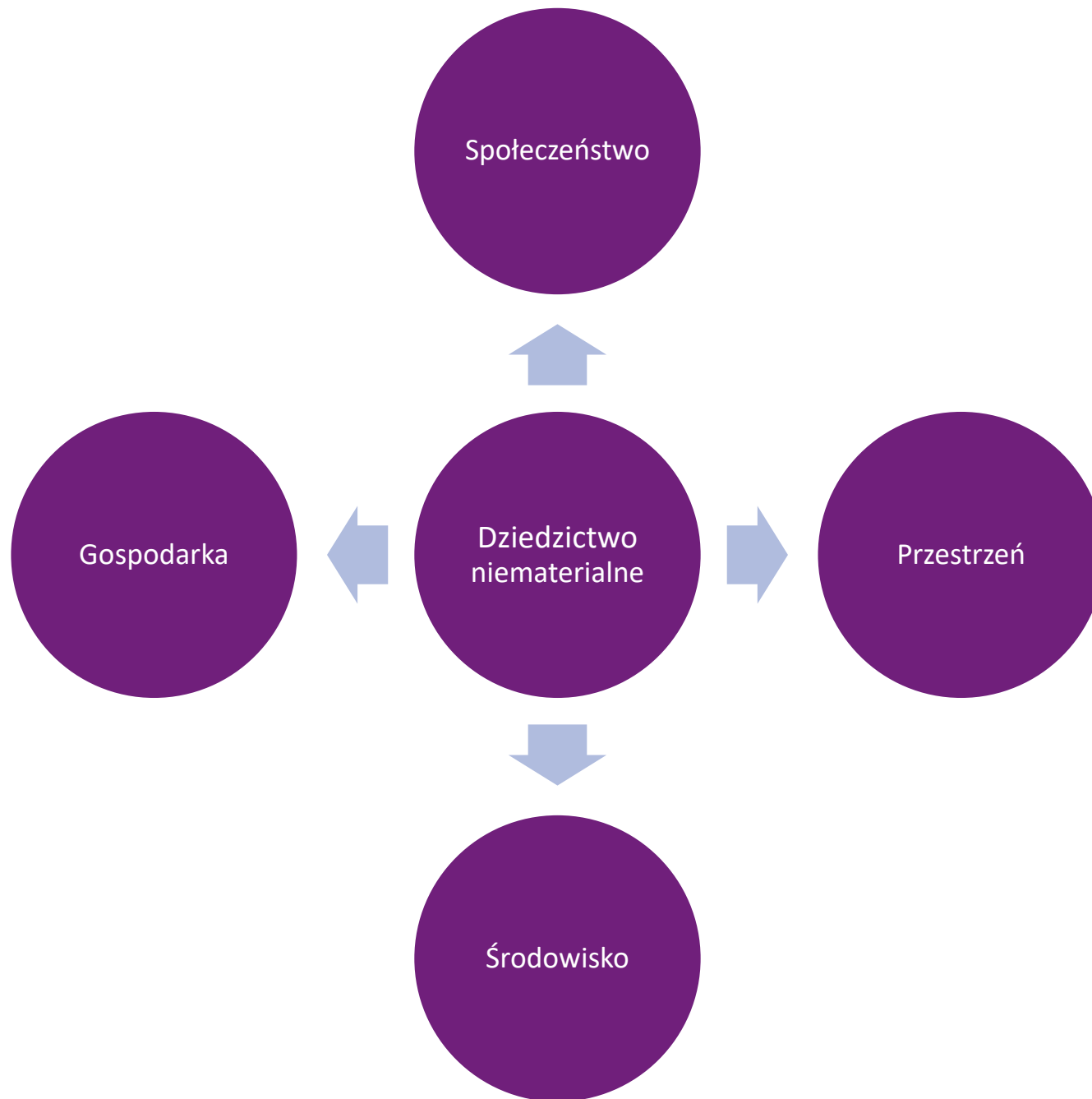

Dziedzictwo niematerialne Dobra Białowieża Forest

5. Umiejętności związane z rzemiosłem i zawodami tradycyjnymi (m.in. rękodzieło, stolarstwo, ciesielstwo, bednarstwo, garbarstwo, garncarstwo, bartnictwo, smolarstwo, osocznictwo, itp.); (61,5%)

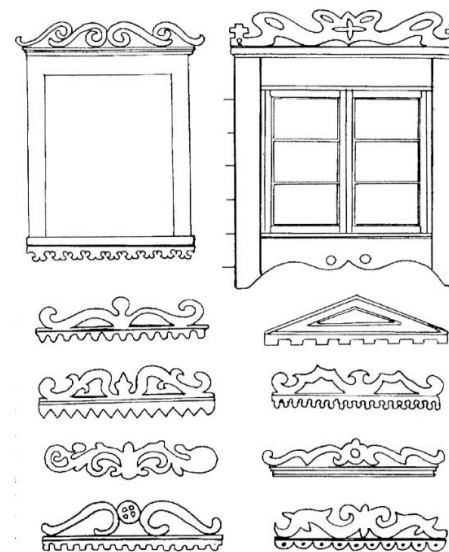
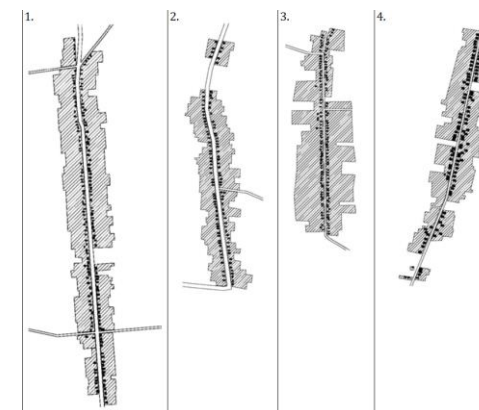
- Powszechnie, w domach, kobiety zajmowały się **tkactwem**.
- **Plecionkarstwo**, które było jednym z najpopularniejszych rzemiosł na tym obszarze jest nadal ważnym elementem prac wykonywanych ręcznie.
- Zdobienie strojów kolorowymi **wyszywankami**.
- **Ręczniki i makatki**.
- Region Puszczy Białowieskiej słynął ze **snycerstwa**.
- **Bartnictwo**.

Kluczowe elementy krajobrazu kulturowego Białowieża Forest

- szachownicowy układ pól i łąk, i tradycyjne formy rolnictwa;
- charakterystyczny układ przestrzenny wsi (tzw. szeregówka);
- charakterystyczny dla tego obszaru układ zagród wiejskich (kształt i układ funkcjonalny drewnianych budynków mieszkalnych i inwentarskich);
- tradycyjne formy zdobnictwa architektonicznego;
- miejsca kultu religijnego (tj. głównie cerkwie prawosławne, kościoły katolickie, a także bardzo liczna mała architektura związana z kultem religijnym, tj. krzyże, kapliczki przydrożne);
- cmentarze, mogiły, pomniki pamięci;
- charakterystyczna zabytkowa architektura (pozostałości carskiej historycznej zabudowy);
- toponimia, czyli charakterystyczne lokalne nazwy uroczysk i nazw miejscowości.

Kluczowe elementy krajobrazu kulturowego Białowieża Forest

Lp.	Obiekty i elementy krajobrazu charakterystyczne dla obszaru Puszczy Białowieskiej	Udział odpowiedzi respondentów
1	żubr	92,3%
2	cerkwie prawosławne	84,6%
3	zwierzęta dziko żyjące	84,6%
4	tradycyjne formy zdobnictwa architektonicznego (m.in. drewniane domy ze zdobieniami)	69,2%
5	puszcza, stary, naturalny, las mieszany	69,2%
6	krzyże prawosławne	69,2%
7	Park Pałacowy	53,8%
8	typowa zagroda wiejska	53,8%
9	pałac w Białowieży	46,2%
10	cmentarze	46,2%
11	brama Parku Narodowego	38,5%
12	kościół	38,5%
13	martwe drzewa	38,5%
14	typowy układ przestrzenny wsi (kształt wsi)	30,8%
15	cmentarzyska i kurhany	30,8%
16	panoramy widokowe puszczy	30,8%
17	ambona myśliwska	23,1%
18	kapliczki katolickie	23,1%
19	drewniane rzeźby	23,1%
20	barcie	15,4%
21	uroczyska np. „Jelenia Góra”	7,7%

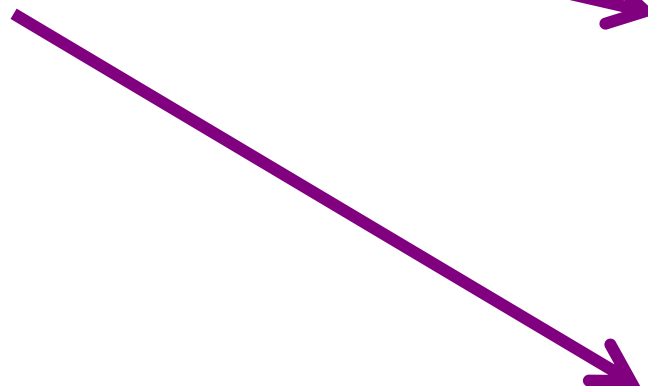
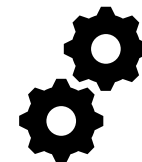
Dziedzictwo niematerialne

Tożsamość i
identyfikacja
mieszkańców z
miejscem

Partycypacja
społeczna

Kluczowy element
budowania marki
terytorialnej

Dziękuję za uwagę

ewa.boryczka@uni.lodz.pl

Katedra Gospodarki Regionalnej i Środowiska

Instytut Gospodarki Przestrzennej

Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

Uniwersytet Łódzki

**WYDZIAŁ
EKONOMICZNO-
-SOCJOLOGICZNY**

Uniwersytet Łódzki

